

ანა დოლიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კავკასიის ომის სიმბოლურ-ალეგორიული მნიშვნელობის წარმოჩენა აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში

აკაკი წერეთლის ლექსთა უმრავლესობა ეთნო-ეროვნული სპეციფიკის წარმომჩენია; მთავარი აზრი და იდეა მათში შეფარულადაა გამოხატული, მხატვრული ტექსტის სტრუქტურაში ამ ფუნქციას ხშირად სიზმარი და ოცნება ასრულებს. ამ მხრივ უაღრესად საინტერესო მასალას გვანვდის აკაკის ლექსი „შამილის სიზმარი“, რომელშიც წარმოდგენილია კავკასიის ომი და წართულადაა მასში საუბარი ქართველთა მონაწილეობის სიმცდარეზე.

შუალამეა. მთელ ბუნებას და განსაკუთრებით, კავკასიონს, სისხლი სწყურია. „ყურანის მადიდებელი“ შამილი ქვაზე ზის; გარს მურიდნი ჰყავს შემოკრებილნი, - ასეთ სიუჟეტს წარმოგვიდგენს აკაკი ლექსში „შამილის სიზმარი“, - ზოგს „გიაურის“ სისხლი უკვე შეხმობია, ზოგს კი ჯერაც ახალი სისხლი სცხია. იმამი ამხნევებს თავის მხედრებს და დარღოს ომს შეახსენებს. მოხუცებული უკანასკნელ ღონეს იკრებს და ჯარს მითითებებს აძლევს, წინამძღვრად კაზი-მაჰომეტს ნიშნავს, რომლის მიზანი „კნიაზის“ ხელში ჩაგდება უნდა იყოს. ბრძოლის შემდეგ შვილს „ძვირფასი ტყვე, წარჩინებული“ მიჰყავს მამასთან. განრისხებული შამილი მის თავის მოჭრას ბრძანებს.

პ. ინგოროყვას კომენტარებში ნათქვამია: „ეს ლექსი, მიძღვნილი შამილისადმი, მას შემდეგ არის დანერილი, როდესაც შამილი, ხანგრძლივი გმირული ბრძოლების შემდეგ, დამარცხდა და ტყვედ იქმნა წაყვანილი (1859 წ.). ლექსი ავტორის სიცოცხლეში არ დაბეჭდილა. „ცისკრის“ რედაქციას შეუძლებლად უცვნია მისი გამოქვეყნება პოლიტიკური ტენდენციის გამო [წერეთლი 1941: 633].

ლექსის სიუჟეტში არ ჩანს, რომ მოთხრობილი ამბავი შამილს ესიზმრება, რომ ეს მხოლოდ მისი ოცნებაა, რომელსაც უკვე ველარასოდეს აიხდენს, რადგან თავად არის რუსეთის ტყვე. ამ მხრივ საინტერესოა აკაკის ახლადგამოცემულ თხზულებათა სრული კრებულის კომენტარები, რომელიც გვთავაზობს ლექსის უფრო სრულ ვარიანტს. ლექსი თურმე ამგვარად არ სრულდება: „კნიაზი“

წვერებში სტაციებს იმამს ხელს და სილას არტყამს ყბაში. ძლეულ იმამს ეღვიძება. შემზარავია რეალობა, თვალებზე ხელს იფარებს, რომ კვლავ იხილოს იგივე სიზმარი, მაგრამ მკაცრია აკაკის დასკვნა:

„მაგრამ სიზმარშიც ვერ განიხარებს
ორგზის, ვინც ცხადად უბედურ არი“
[წერეთელი 2010: 343].

სავარაუდოა, რომ „წარჩინებულ კნიაზში“ აკაკი გრიგოლ ორბელიანს გულისხმობს, რომელიც 1843 წლიდან დაწყებული თხუთმეტი წლის განმავლობაში იბრძოდა დაღესტანში რუსული მმართველობის დამკვიდრებისათვის და თავისი უშიშრობით აკვირვებდა როგორც რუსეთის ხელისუფლებას, ასევე – დაღესტნელებს. მთავარმართებელი ბარიატინსკი, თავბრუდახვეული მისი გამარჯვებებით გრიგოლ ორბელიანს სწერდა: „აღარ მაცდით თითქმის გონს მოვიდე, უპატივცემულებო თავადო გრიგოლ დიმიტრის-ძევ, ისევ თავბრუს მხვევთ თითქმის ყოველდღე თქვენი ბრწყინვალე და ჩინებულ გამარჯვებათა გრგვინვა-ქუხილით...“ [მუნარგია 2010: 127]. ცნობილია, რომ შამილს ჯილდო ჰქონდა დაწესებული თავისი უპირველესი მტრის – გრიგოლ ორბელიანის – შეპყრობაზე.

ასევე ცნობილია, აკაკის უარყოფითი დამოკიდებულება გრიგოლ ორბელიანისადმი, რაც ნათლადაა ასახული „ჩემს თავგადასავალში“ და ე. წ. „მამათა და შვილთა ბრძოლის“ დროს შექმნილ ლექსებში; სრულიად ნათელია 60-იანელთა, მათ შორის აკაკის, დამოკიდებულება მამათა ბრძოლებისადმი. ისინი ამ ბრძოლებში მამათა თავგანწირვას კარიერის სურვილით ხსნიან და არა სამშობლოსათვის თავდადებად და გმირობად.

„ვაშკაცობა არც შენ გიყვარს,
ვერც აიღებ, ვგონებ, შენ ყარსს“
[წერეთელი 2010 : 157].

- ასე მიმართავს აკაკი გრიგოლ ორბელიანს ლექსში „ხარაბუზა ღენერალს“. მაშ, რამ გამოიწვია „შამილის სიზმარში“ გამოხატული ემოცია?! ვგონებთ, პოლიტიკურმა ფაქტმა, რომ შამილი საბოლოოდ დამარცხდა და დამარცხდა მასთან ერთად მთელი კავკასია. ლექსშიც ხომ კავკასიისა და შამილის სურვილი ერთმანეთთანაა

გაიგივებული. კავკასიასა და მთელ მის ბუნებას – მთებს, კლდეებს, ველს, მდინარეებს, მხეცებს, ფრინველებს, ქარს, ზვავს, თერგს – სისხლი სწყურიათ და შამილი მათი სურვილის აღმსრულებელია. „გიაურების“ სისხლის აღებაში რუსეთის დამარცხება იგულისხმება, იმიტომაც არ დაუბეჭდეს აკაკის ლექსი „ცისკარში“. ზემოთ მოყვანილი ნაწარმოები მოწმობს, რომ შამილის დამარცხებას ერთნაირი აღფრთოვანებით არ შეხვედრია ქართული ინტელიგენცია. ახალი დროის – 60-იანი წლების ეროვნული მოღვაწეებისათვის ის ნიშნავდა კავკასიის საერთო საქმის დამარცხებას რუსული იმპერიალიზმის მიერ.

ლექსში აღწერილი სიზმარი წარმოადგენს რეალიზაციას კონკრეტული, ეთნო-ეროვნული სპეციფიკის მოვლენისა, რომელსაც კავკასიის ომი ჰქვია, რომელიც ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს მიმდინარეობდა და რომელშიაც უმთავრესი წილი ქართველების კავკასიელ მთიელთა წინააღმდეგ მიმართულ ძალისხმევაზე მოდიოდა. ასე რომ, კავკასიის ომი ქართული მენტალობის თავისებურებისა და სპეციფიკის (დროსთან მიმართებაში) წარმოჩენის მცდელობაა, რაც აისახა კიდევ ქართული მწერლის მიერ დაწერილ ლექს-სიზმარში. სიზმრის სემანტიკა კონკრეტულ შემთხვევაში მოიცავს ოცნებას, რომელიც ყოველთვის უპირისპირდება ტიპოლოგიურად სანინააღმდეგო მოვლენას – რეალობას და ეს რეალობა „ორმაგად“ მწვავე ხდება, როდესაც სიზმარშიც იჭრება. სიზმრის ფუნქცია მხატვრულ ტექსტში, ამ კონკრეტული ნაწარმოების მიხედვით, განისაზღვრება, როგორც მწერლისა და შამილის ოცნების იდენტიფიკაცია, იმ განსხვავებით, რომ „კნიაზის“ – კონკრეტული ადამიანის – დასჯა მხოლოდ იმამის სურვილად უნდა აღვიქვათ, რომელსაც აკაკის ლექსში რეალობის ასახვის როლი ენიჭება; აგრეთვე – მწერლის უკმაყოფილების (კავკასიის დამარცხების გამო) შამილის ოცნებაზე გადატანით და ამ ოცნებაში იმ მაპროვოცირებელი ელემენტის შეტანით, რომ იგი სიზმარია და არასოდეს ასრულდება, მეორე ვარიანტით კი, შამილის ოცნებას სიზმარშიც რომ არ უწერია ასრულება. ანუ აკაკის სიზმარი აერთიანებს ოცნებისა (ომში გამარჯვება და კნიაზის დატყვევება) და დასაშვები რეალობის (კნიაზის მიერ იმამისათვის სილის გარტყმა) კონცეპტებს, რაც დამაფიქრებელს და საინტერესოს ხდის ნაწარმოებს.

ჩვენთვის საინტერესოა კავკასიის ომის წარმოჩენა აკაკის შემოქმედებაში რომანტიკოსთა შემოქმედებასთან კავშირშიც. თუ

ბარათაშვილისთვის რუსული სარდლობის მიერ დაღესტნელების დამარცხება ქართველთა გამარჯვებაა, აკაკისათვის ეს ომი მთელი კავკასიის სიკვდილია, რომლის შემადგენლობაშიც საქართველოც მოიაზრება. ბარათაშვილი არც კი აღნიშნავს, რომ ეს იმპერიის ომია და საქართველოს ომად მოიხსენიებს, რომელსაც „ლუბერნიის“ მარშალი თავადი დიმიტრი ორბელიანი ხელმძღვანელობს, მეფე ერეკლეს აჩრდილი კი ქართველთა ჯარს ამხნევენ: „ქართველნო, ჰე, შაბაშ! კურთხევა თქვენდა ზე მადლით!“ [ბარათაშვილი 1968: 131]; მსგავსად იქცევა მისი წინამორბედი გრიგოლ ორბელიანი, როდესაც პოემა „სადღეგრძელოში“ ერთხელაც არ მოიხსენიებს, რომ ერევნის სიახლოვეს გამართული ომი რუსეთსა და სპარსეთს შორის მომდინარეობს 1827 წელს და ამ ომში ქართველებიც მონაწილეობენ. პოემაში მთელი ზეციური საქართველო გვერდით უდგას მებრძოლებს და ისინიც მათ სადღეგრძელოებს ამბობენ თამადის მეთაურობით და მხოლოდ ერთხელ გაისმის იმპერატორის ქებაც, რომელიც მიგვანიშნებს რეალურ დროზე. ბარათაშვილის ლექსში, რომელსაც საკმაოდ ვრცელი სათაური აქვს „ომი საქართველოს თავად-აზნაურ-გლეხთა პირისპირ დაღესტნისა და ჩეჩნელთა წელსა 1844-ს“, ნახსენებიც კი არ არის რუსული მთავრობა, მასში მთელი საქართველოს სოციალურ ფენათა ერთობა ჩანს, მაგრამ სიტყვაც არ არის თქმული რუსეთისა და საქართველოს ერთობაზე. ბარათაშვილი, აკაკისაგან განსხვავებით, შეფარვითაც კი არ აღნიშნავს, რომ ეს ომი ძველ, ისტორიულ მტრებთან ომია და ამიტომაც აქტიურობენ მასში ქართველები.

როგორც ვხედავთ, ქართულ რეალისტურ ლიტერატურაში იცვლება მიდგომა მოვლენებისადმი. 60-იანელები უფრო ფართო მასშტაბით აფასებენ ფაქტებს, მათთვის ქართველების ბრძოლა ისტორიული მტრების წინააღმდეგ ჩინების მოპოვებისათვის ბრძოლად აღიქმება და არა რეალურ გამირობად, მათთვის საქართველოს დიდებული წარსული მხოლოდ გამხნევებაა მომავალი თაობისა, რომელმაც დამოუკიდებლობისათვის უნდა იბრძოლოს, მწერლობის ფუნქცია კი ამ ყოველივეს პირდაპირი ან შეფარული შეხსენებაა.

ლიტერატურა:

- ბარათაშვილი 1968:** ბარათაშვილი ნ., თხზულებანი, 150 წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული, პავლე ინგოროყვას რედაქციით, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი 1968;
- მეუნარგია 2010:** მეუნარგია ი., თხზულებანი, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2010;
- წერეთელი 1941:** წერეთელი ა., თხზულებათა სრული კრებული შვიდ ტომად, ტ. II, თბილისი, 1941;
- წერეთელი 1941:** წერეთელი ა., თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. I, ლექსები (1856-1880), გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“, თბილისი 2010.

Ana Dolidze

Representation of the symbolic-allegorical significance of the Caucasus war in the work of Akaki Tsereteli

S u m m a r y

Most of Akaki Tsereteli's poems represent ethno-national specifics; The main point and ideas are expressed hiddenly in them, In the structure of a fictional text, this function is often utilised by a dream. in this regard, Akaki's poem "Shamil's dream" provides a bright example, It presents the war in the Caucasus and tells about the mistake of Georgia's participation..

The dream described in the poem is a realization of a specific, ethno-national event called the Caucasus War., Which lasted for more than half a century and in which the main part came from the efforts of the Georgians against the Caucasian mountaineers. So, the war in the Caucasus is an attempt to show the peculiarities and specifics of the Georgian mentality (in relation to time), Which was even reflected in the poem-dream written by a Georgian writer. The function of the dream in the literary text, according to this particular work, is defined as the identification of the writers and Shamil's dream, To move the writer's dissatisfaction (over the defeat of the Caucasus) to Shamil's dream.

The article presents a parallel discussion of the topic raised by Akaki's - the war in the Caucasus With the eyes of romantics. If for Baratashvili the defeat of the Dagestanis by the Russian command is considered to a victory for the Georgians, for Akaki this war is the death of the whole Caucasus, which includes Georgia.